

voorden. Maar soo gaan sij aan; en teegen de uitgezelsheit van het Woort Gods / en teegen de Wijsheit Gods / die de kracht en het gebruik van sijne woorden ten volsten kennende / de selve niet gebruikt heeft in een bepaalde en mindere sin / sonder daar van genoegsaame blijt te geeven. Als nu veel onder ons heedenwaags niet anders met 'er daat willen / gelijk sij meenigmaal sich soo verblaaren / wanneer sij dzingen / dat de woorden in de Schriftuure dat alles beteekenen het geene sij kunnen beteekenen; soo bzingen sij niet nieuws of groots dooz den dach / het geene niet van allen alrijt geleert is / en schijnen met een deese reegel niet selden of weinich te misbruiken in de verklaringe der Schriften selve / wanneer sij deese en geene beteekentisse van een woort in de eene plaats stellen om dat sij in een andere gebonden woort / en meenigmaal beteekentissen die ten uitersten van malhanderen verscheelen in de selve plaats ut dien hoofde te saamen voegen. Het welke niet geschieden moet / wegens het geene van den Sin en de Reegelmaate der Uitlegginge te vooren geselt is. Soo dat men seggen moet / dat alle dat geene / het welke volgens den te saamenhang en gevolgelyk het oogmerk Gods tot eene beteekentisse van woorden gebracht / dooz de woorden beteekent woort.

Het Einde der Schrift, zijnde de Saaligheid der Uitverkoorenen en Gods Eere.

L. **H**it alle het geselde is seer klaar / dat het Oogmerk der Schrift zij de Saaligheid der Uitverkoorenen; volgens Joh. v. 39. 2. Tim. 111. 15. Jac. 1. 21. &c. en Joh. xx. 31. Maar deese zijn geschreven, op dat gij geloovet, dat Jesus is de Christus, de Soone Gods, en op dat gij geloovende het leeven hebt in sijnen naame. Gelijk dan in de Schrift niet alleen de waare wech der Saaligheid woort aangewezen 2. Tim. 1. 10. en de mensche tot het bewandelen van die aangefet Tit. 11. 11. 12. maar ook Godt dooz sijn Geest met de Schrift werlt tot des selfs daadelijke Saaligheid; welke eebentwel niet anders als een zedelijke uitwerkinge des Woorts is / die daarom op des selfs predikinge niet teegenstaande het verderf der Leeraaren volgen kan Phil. 1. 15. 18. maar ook niet altoos volget Jef. LIII. 1. Lxv. 2. en 2. Cor. 11. 15. 16. Want wij zijn Goode een goede reuk Christli, in de geene die saalich worden, en in de geene die verlooren gaan, den deelen wel eene reuk des doots ter doot, maar den geenen een reuk des leevens ten leeven. Alrijt bereikt eebentwel de Schrift haare hoogste en uiterste einde / welke is de Eere Gods, die soo in de Schriftuure is geopenbaart Exod. xxxiv. 6. 7. 2. Cor. 111. 18. &c. dat sij in de Saaligheid der Gelovige en het Verderf der Ongelovige beide krachtelyk woort bertoont.

DER

DERDE HOOF T - D E E L

Van de Godts-Dienst.

De Godts-geleertheit / uit de Schriftuure gehaalt / leert ons de GODTS-DIENST, ofte RELIGIE, gelijk sij bij de Latijnen genoemt woort / om andere Woorden. Speelingen voorbij te gaan / als een Verbintenisse, van Godt aan den mensche dooz verfoentisse / van de mensche aan Godt dooz waarcachtige liefde / van de mensche aan sich selven dooz maatigheid en ziels bezorginge / van de mensche aan sijnen naasten dooz oprechte geneegtheit. Gelijk dat woort alsoo wel bij de Helden als bij de Christene Gut vaaders gebruikt woort.

II. **B**ij de Hebræen vindt men hier veel naamen van Kennisse, Dienst, Vrees, Lietde, Aanroepinge &c. Gods; booven welke alle nochtang die van Godts Wech of Weegen uitmunt. Waar dooz de Schriftuure wel somtijts beteekent de Maniere van handeling die Godt selve hout / als Jef. Lv. 8. 9. en Ezech. xviii. 25. noch segt gij lieden, de wech des Heeren is niet recht, hoort nu s Huis Israels, is mijnen wech niet recht? &c. maar ook meermaalen de Godtsdienst der menschen / die van Godt uitgebonden / en voorgeschreeven / saa ook in hem allervolmaaktst uitgezukt / hem waarlyk aangenaam / en tot sijne saallige gemeenschap leidende is / als onder andere Gen. xviii. 19. want ik hebbe hem gekent, op dat hij sijne kinderen en sijnen huise naa hem soude beveelen, en sij den wech des Heeren houden, om te doen gerechticheit en gerichte &c. en Psal. xxv. 9. hij sal de sagtmoedige sijnen wech leeren. Bij den Hebræen is ook de Wet soo veel als een Wech-wijsinge, en een Leeraar als een Wech-wijzer. De Griekische verscheidene naamen van Godtsdienst / die seer krachtich zijn / of ook de bij-naamen / die tot onderscheidinge van de Waare Godtsdienst daar bij worden gevoecht / sullen wij hier niet ophaalen.

III. **T**ot de verscheidene beteekentissen van de Godtsdienst of Religie behoort het / dat die naame dikwijls dooz de Uiterlijke Daaden en Plechtelijkheden van de selve genoomen woort / gelijk men soo van Godtsdienstige plaatsen en tijden spreekt / en de Religieusen bij de Papisten een naame van de Nonniken is; maar andersins beteekent de geheele maaniere van de Kennisse en Dienst Gods / soo die verkeert als die betaamelijk is / soo die in den rechten Adame als die in den gevallen mensche plaats heeft / soo van nature als dooz besondere Openbaringe / op welke laatste wij hier sien.

III

IV. En

De N van R wort v klaart.

Andere Naamen van de Godtsdienst in het breenf en daar der die den We Godts.

De Verscheide Beteekentisse van de Godtsdienst v aangew ten.

En der fel
ver Be
fchrijvinge
gegeeven.

IV. En soo woort van de Godts-dienst van ons beschreeven / dat
zij is; De rechte maniere van Godt te kennen en te dienen, tot
saaligheid van den sondigen mensche, en tot eere van Godt. *Ge-
lijk als Paulus soo spreekt* Tit. 1. 1. 2. van de Kennisse der Waar-
heit die naa de Godtsaaligheid is, in de Hoop des eeuwigen levens;
en deese dingen de eene de andere medebrengen. Want de Kennisse
Godts leidt tot zijn Dienst / sijne Dienst tot 's menschen Saalig-
heit / de Saaligheid tot Eere van Godt; en van gelijken vercische
Godts-eere des menschen Saaligheid / deese Saaligheid Godts
dienst / en des selfs dienst sijne kennisse.

De Onder-
scheidinge
van de Da-
den der
Godts-
dienst.

V. Voorts staat aan te merken van de Daaden van de Godts-
dienst 1. Dat eenige uit des selfs natuire onmiddelbaar vloeyen,
en alleen omtrent Godt worden geoesent; maar andere alleen steu-
nen op het Goddelijk gebot, die van ook de Schepfelen wel tot
haare boozwerp hebben. Waar toe eentigins behoort de Tweerde-
leste Taafel van de Wet / en de verscheidenheit der plichten tot wel-
ke ons het Euangellium aanmaant Tit. 1. 11. 12. &c. 2. Dat deese
se alle beide zijn; of Inwendich, als liefde, vreesse &c. of Uitwen-
dich, als de stichtinge van Godts huisen / toezenginge van offer-
handen / gifte van aalmoesen etc. of Gemengt, als de aanroepinge
Godts / het gehoor des Goddelijken Woorts etc. En moogen alle
deese daaden / of zij schoon niet te gelijk in het werk worden
gestelt / en de natuurlijke en inwendige de booznaamste zijn / in de
Waare Godts-dienst niet van malhanderen gescheiden worden.

De onder-
scheiden
Kennisse
der Ge-
soofs stuk-
ken wort
geroont
een weesen-
lijke stuk
van de
Godts-
dienst te
zijn.

VI. Verscheiden verschillen zijn hier oover de Kennisse van Godt;
waar van de eerste is; of de Waare Godts-dienst bestaat alleen in
de Onderhoudinge der Geboden en Hoop der Beloften / sonder
dat'er eenige besondere Kennisse of Geloove van de van Godt ge-
oopenbaarde Leer-stukken behoort bij te hooren. Het geene de So-
cianten en Remonstranten driften / op dat zij de Pelagianerije en
Onverschilligheit van allerleie Godts-dienst souden staande houden;
of inboeren; maar wij'reenemaal toochenen. 1. Om de Goddelij-
ke Oopenbaaringe, die sich verder als tot Geboden en Beloften
alleen uitstreckt / en ons ook oopeninge van Godt / van Christus /
en van den mensche selve / geeft / en die niet te vergeefs geschiet is.
2. Om de beelerlele Aanprijnginge van de Kennisse en het Geloove;
in de Goddelijke beveelen / 1. Tim. 11. 4. welke wil dat alle men-
schen saalich worden en tot Kennisse der waarheit koomen; in de Be-
loften / Jer. xxxi. 34. zij sullen mij alle kennen van haaren kleinsten af
tot haaren grootsten toe, spreekt de Heere; in de heeringe van de
saaligheid aan de selve / Joh. xv. 11. 3. dit is het eeuwige leeven dat
zij kennen den eenigen waarachtigen Godt en Jesum Christum dien gij
gefondent hebt; in de bestraffingen en bedreigingen oover de onwee-
renghet / 2. Thesi. 1. 8. met vlammen den vuire waake doende oover
de

de geene die Godt niet en kennen; in de wenschen van het toene-
men in de kennisse / Col. 1. 9. 10. dat gij moogt veroult worden met
de kennisse van sijnen wille in alle wijsheit en geesteljk verstant &c.
vrucht draagende en wassende in de kennisse Godts; eindteljk in de be-
noemtinge ofte beschrijvinge van de Godtsdienst / Jef. xi. 9. de aar-
de sal vol kennisse des Heeren zijn; gelijk de wateren den boodem
der zee bedekken &c. 3. Om de Nootsaakelijckheit van kennisse
en geloove; soo tot de Onderhoudinge van de Geboden, van
welke dat van het Geloove in Christus het eerste is Joh. vi. 29. de
welke wij onderscheidenlijk moeten weten om se te doen / en wel-
kers beelerlele verplichende macht wij uit de Goddelijke Majesteit
en weldaadigheit moeten leeren; als tot de waare Hoop der Be-
loften, welke het Geloove in Godt als onse Verlosser in Christus
booz af nootsaakteljk vereischt. Waar teegen te vergeefs inge-
bracht woort. 1. Dat de Kennisse sonder Gehoorzaamheit niet Ge-
noegzaam, en de eerste van een veel minder weerdige als de laat-
ste is. Het welke wij beide geern toestaan / als teegen ons geen-
sins strjdenle / terwyl het Lichaam ook blijft een waarachtich
deel van den mensche / of het selve schoon alleen of ook booznaa-
melijk den mensche niet uitmaakt. 2. Dat in allen volke die Godt
vrees en gerechticheit werkt hem aangenaam is Hand. x. 35. Want
daar woort alleen het onderscheit van volken onder den Nieuwen
Testamente wechgenoomen; en in de vreesse Godts en werkinge
van Goode behaaglijke gerechticheit woort de kennisse van hem / ook
in den Messias / schoon min volmaakt / booz af vastgesteld. 3. Dat
de meeste hoop der menschen dus soude verlooren gaan. Het gee-
ne weder geensins ongerijmt is / naadten alle menschen het eeu-
wich verderf hebben berdent / en Paulus ook de Heidenen van den
waaren Godt en Christus onkundig aan het selve toewijst.

VII. Tot beeter verklariginge van deese Kennisse woort somtijts Tot v
krijgij
van c
kenni
mach
den v
waffen
niet r
den t
een A
meene
Twijf
ge aan
gehecl
Godts
dienst feer kwaaljk aangeraaden een Algemeene Twijfeling van alle
Godtsdienst te gelijk met des selfs Beginsel; booz welke naamelijck
een Christen mensche / tot genoegsaame jaeren van een rechte on-
derscheidinge gekoomen zijnde / en sich der Godtsdienst sullende
beneerstigen / weegens de veelheit der dingen die hij in sijne kind-
sche jaeren sonder genoegsaame gront of ondersoekinge op het seg-
gen van andere heeft aangenoomen / alles met opset en opschoytin-
ge van sijn oordeel eens soude moeten in twijfel trekken / en soo
booz die tijt niet meer naa het Christendom selve als naa het Turk-
dom neigen. Want doch raat men op die wijze de Ongehoobigheit
selve den menschen aan / de welke booz geen hoortheit van tijt of
goede oogemerk ooit kan worden goetgemaakt; en leert men dus de
Hellige Geest / die wij tot den volwassenen ouderdom toe den men-
schen niet konnen ontrekken / booz een tijt in der daat weder staan;

en hout men' alsoo het spoor van den Satan ontrent onse eerste Boorzouders bereeden; en want men te geijst alle ondertwys der hinderen uit / als door welke maar onnutte schadelijke en naaderhant met moeite afteleggene boorzoudelen worden ingeboesemt; jaal leidt men eindelijc de menschen in een seer gebaarilyke berockinge / die sij alle daagelijcs volgens Christi lesse afbidden. Hebben wij immers veele dingen in onse kintsheit sonder Schriftuurlijke grond verkeerdelijc aangenoomen / die konnen wij door vergelijkinge der Schriften daar naa wel van anders onderscheiden / en de bewijzen der aangenoemene saaken naa behooren weegen / sonder ons in sulken schrikkelijken genaar van een Algemeene Twijfeling te begrepen; seben gelijs wij tot het einde van onse leeden doen moeten / daar onse feilbaarheid altoos sal blijven dueren / en de allerdoorzienste haar nooit van alle dwaalinge eenemaal sullen konnen ontslaan. Wy merken hier bij doozts aan / dat geensins alle die geene / welke booz de Wijsgeertige Twijfeling staan / de selve dus in de Godsgeleertheit ooverhengen / somtijts ook teegen dit doen haar hzachtich aankantende; maar dat ebentwel deese ooverhenging der Twijfeling op de heeden daagsche Wijsgeertige gronden seer gemaklijs boozgaat / naadien de menschen in het stuk van den Godtsdienst niet mit sekerere gangen behooren te gaan in het midden van veele oude dwaalingen / als in het stuk van de menschelijche Wijsheit. Gelijs wij boozts wel te onderscheiden hebben die geene welke in verkeerde Godsdiensten sijn opgevoet / en daarom eerst tot twijfeling daar naa tot verwoerpinge van haare gronden moeten worden gebracht / van die geene welke Godt door sijn besondere genaade in de Waarheit en Rechte Godsdienst heeft laten spreken.

VIII. In de Godsdienst is ook hier de Wijsgeertige Reegel / van de nootzaakelijcheit der Duidelijke en Onderscheidene Bevattinge, seer dubbelsinnich. Want men kan die verstaan met opsicht op de Saaken selve / gelijs sij in haare eerste oorsprong bij de Wijsgeeren genoemen wort / en het oordeel dat hier op de bevattinge boozts volgt ook oover de saaken selve gaat; en dan kan men se geensins toestaan / van weegen de Verborgenheeden des Geloofs / die wij om der selver hooghheit / onse eigene ooverblijvende gesicheres swakheit / en gebrek van genoegsaam licht / hier in dit leeden moet geheel duidelijc en onderscheiden bevatten sullen of konnen. Man de andere kant kan men die bijgebrachte Reegel ook te hntel hringen op de Goddelijche Oopenbaaringe der Saaken / waar van wij uit de Schrift sekerelijc een bevattinge moeten hebben / indien onse geloobe niet menschelijc maar Goddelijc weesen sal. Maar of men die Bevattinge soo Duidelijc en Onderscheiden noemen mach / twijfelse ik seer; daar alle dingen niet volkoomen vast maan

ook.

ook eenige waarschijnelijc uit de Schrift worden gehaalt / en men in het zedelijche ook niet teegen de twijfeling van sijn gemoet mach handelen / jaal ook tot de duidelijke en onderscheidene bevattinge der oopenbaaringe die van de saake selve soude konnen worden verzeijcht / om daar uit te oordeelen / of de oopenbaaringe eigenlijc of oneigenlijc te verstaan zij / en in wat sin die zij op te varten; gelijs als dit laatste uit de uitkomst der besondere dzisten in sommige al geblecken is. Onderwyschen staan wij seer geern toe / dat men naa een duidelijke en onderscheidene bevattinge der Goddelijche oopenbaaringe met alle neerstigheid en zedigheid behoort te trachten; en wenschten wij ook / dat die her meeste daar meede somtijts willen schijnen op te hebben / haar in der daat in dit stuk wat meer belijtigden / sonder aan de dzisten van haar selve of van andere te veele toe te geeden.

IX. De Stukken van den Godtsdienst worden onderscheiden in Stellige en Loochenende, in Beschouwende en Werklijke, in die geene die tot het Beginsel behooren en tot de Besluiten daar uit gehaalt / maar allermest in die / welke Min en Meer Nootsaakelijc sijn / tot de Gemeenschap of van deese en geene Kerke, of van de Saaligheid selve / en dat om te Weeten of te Gelooven en om te Doen. De Meest-Nootsaakelijche stukken worden doozgaans genoemt de Voornaarste, of Hooft, of Beginsel, of Wortel, of Gront, en Fondament-stukken; gelijs de Schrift ook dus met de Zooden boozgaat / onder andere Col. 11. 19. 1. Tim. 111. 15. Hebr. 7. 12. VI. 1. 2. en 1. Cor. 111. 12. Want niemant en kan een ander fundament leggen dan het geene gelegd is, het welke is Jesus Christus. Teroijt nu deese naamen vercheidenlijc worden gebruikt / verstaan wij hier dooz de Gront-stukken voornaamelijc die / welke of blootelijc niet geweeten, of anders naa kennisse verworpen zijnde, de volwaffene menschen volgens de geoopenbaarde wille Godts van de saaligheid uitsluiten.

X. Het is een spitsbinnige list van veele heeden daagsche Papijken, dat sij / met boozwendel van onse Aftwijkinge van haar en beschuldiging teegen haar / maar inder daat om van de behattinge der geschillen selve ons af te trekken en de min-gedefende te berstriken / eer en meer dzingen op het ondersoek van het Gewichte als van de Waarheit der stukken die tusschen ons en haar in geschil koomen. Daar doch de natuurlijke Schikkinge der Saaken leert van het eenboudigste en lichtste / als de Waarheit is / tot het te saamen-gevoegde en swaardere / als daar is het Gewichte / booz te gaan; en de Leerzaaren van alle eeuwen in soo te doen Christus en de Apostelen hebben naagebolgt; en Godt wil / dat wij in alles de waarheit van de leugen onderscheiden en omhelsen sullen; en studeelijc alle soo wel min als meer nootsaakelijche stuk-

Onder
dinge
Stuk
van d
Godt
dienit
welke
leegen
de He
Gron
stukke
sels i
schred
wordt

Terge
heeden
sche P
sten w
getoor
dat me
onderf
ken m
naa de
heit als
het gev
te der
ken.

ken van een genoegsaame nuttigheit en gewichtige zijn om se wel te onderzoeken / uit Rom. xv. 4. Al wat te vooren geschreeven is , dat is tot onser leeringe te vooren geschreeven &c. Sonder dat hier teegen gelt ; of onse eigene gewoonte, van in het leeren sommijts het gewichte der saake booz af aan te teekenen / als het welke seer veel te verschelt van een volle behandeling van dat gewichte teegen die geene die buiten ons zijn ; of de meerder nuttigheit der behandeling eener waarheit als men van des zelfs gewichte oobertuigt is / naadten het verhoog der waarheit teegen de dwaalinge in sich selven altoos nuttich genoeg is / en men door het verhoog van des zelfs gewichte dat daar naa noch nuttiger kan maaken ; of het boozwensel van onse afwijkinge en beschuldiging teegen haar / welke beide dingen wij haar ook niet recht kunnen toeschrijven / tertoegt hier de voornaamste saake niet is deese of geene onse of haare daat / maar onse wederzijdse Geloofe en Godts dienst.

En met een aangeweesen, hoe verkeerdelyk sij in die dingen, welke wij niet gelooven, ons alleen de last van Bewijs willen opleggen, haar selven die ontrek-kende.

XI. Tot de selve arglistigheit behoort het / dat de Papisten, die deesen Nieuwen Handel wech drijven / van gelijken willen / dat wij in de onderzoekinge / beide van waarheit en gewichte / en dat soo wel in het geene wij verwerpen als aanneemen / alle last van Bewijs op ons neemen, en haar selven volgens streng recht daar van volkoomen ontslaan ; op dat sij alsof door gedultich bloot seggen en loochenen haare dwaalingen dies te gemaklijker souden staande houden. Waar door sij roonen. 1. Dat sij 'eenemaal afwijken / gelijk van deese andere Apostolische lessen 2. Tim. 11. 25. Tit. 1. 9. &c. soo besonderlijk van die van Petrus 1. Pet. 11. 15. 16. Maar heiligt Godt den Heere in uwe herten, en zijt alzeit bereit tot verantwoordinge aan een iegelijk die u reekenschap afeisch van de hoop die in u is met sachtmoedigheid en vrees. En hebt een goede conscientie &c. 2. Dat sij in de wint staan het boozbeelt / niet alleen van alle de Oude Leeraaren / maar ook van Christus en de Apostelen / die haare Leere bevestigden beweesen en krachtich toonden aan haare toehoorders / Hand. 1x. 22. xvii. 2. 3. &c. 2. Cor. iv. 2. Maar wij hebben verworpen de bedeksel der schande, niet wandelende in archlistigheit, noch het Woort Godts vervalschende, maar door openbaaringe der waarheit ons selven aangenaam maakende bij alle conscientien der menschen in de teegenwoordigheid Godts. 3. Dat sij niet letten op onse toefant en gelegenheit in die stukken die wij verwerpen / als in welke wij eigenlijk niets gelooven of leeren / schoon wij niet recht gelooven en leeren konnen / dat der Papisten geloofe ijdel en verwoerpelijc is / op deese eene grond dat het selve uit de Schrifture niet beweesen wort / soo lange als sulks van haar niet geschiet. 4. Dat sij niet een geen genoegsaame acht geeven op haare eigen staat en handel ; als de welke in die van ons verwoorpene stukken iets vast stellen / bij ons geensins ja ook bij haar selven niet vol-

hoor

hoornen onseilbaar zijn / de nootfaakelijc des geloofs onder bezigtiginge van den Doel dzingen / en ons tot haare gemeenschap weder willen ooberhaalen etc. Gelijk dan / uit aanmerkinge van allen deesen / de Papisten van vroegere tijden / niets van die archlistige spel hebben gewecten / of immers haar daar van niet bedent. En het zijn enkele bedeksel der schande / die aan alle kanten door schijnen / welke sij soeken. 1. Ten deele bij de Godts-geleertheit, in de gewoande Macht en Onseilbaarheit van de Roomse Kerke / in onse rechtveerdige Afwijkinge van haar / en in een alleen Loochenende Christendom, het geen sij ons verkeerdelijk opdichten / die de zonden en waarheden daar van volkoomen vast houden / alleen haare daar bij bijgevoegde dwaalingen verwerpende. 2. Ten deele bij de Rechts-geleertheit, in onse beschuldigungen teegen haar / die wij geern willen bewijzen / en in haare Praescriptien of Rechts-Voorafweeringen teegen ons / als vijanden / aan den Wan oordersche / in zaken onkundich / vervalschers der bewijs-stukken / en stoorers van haar in een ooberlange besittinge etc. welke dingen alle of te begeefs of valschelijc worden geset / en in de subere onderzoekinge der waarheit des Godts-dienstes gansch weinich te passe hoornen. 3. Ten deele bij de Reedeneer-konst, dat wij Opponenten of Bestrijders zijn / sij loochenende dat sij beeter weeten / wij ook boozte leeringe maar vijanden / die ons teegen de eerste beginselen aankanten etc. Welke saaken weder of niet waar worden bebonden / of tot haar oogmerk niet genoeg dienen. 4. Ten deele eindelijk bij de Kerkelijke Geschied verhaalen, in het boozbeelt van Tertullianus en Augustinus, van welke laatste sij deese haare Methode of Handelwech ook hebben benoemt ; daar het groot verschil van deeser Oubanderen en der Papisten handel / bij de oobereenkomst missechten van eenige woorden / al lange van de onse seer krachtich is getoont.

XII. Seer verscheiden zijn de Kenteekens, die hier van verscheidene gegeeven worden / om de Nootfaakelijke stukken van de anderete onderscheiden. Wij en konnen ons geensins hier voegen met die geene / welke spreken van een Algemeene Toestemminge aller genoemde Christenen / die wij nauwlijc in een eenich stuk sulken binden / en die de Satan seer licht soude konnen wechneemen door het verwoekken van een nieuwe afwijkinge ; ook niet met die / welke hier dzingen op de Urdrukkelijke Letter der Schrift / die welke wij ook in deese min nootfaakelijke dingen en soo niet in alle nootfaakelijke sullen binden ; boozte niet met de sulke / welke alleen op het geene Werkelijc is en tot onse Doen behoort / naadten de Hobtsdienst niet alleen in het doen maar ook in het weeten en gelooven bestaat ; al verder niet met de soodaanige / als ons tot de Algemeene Geloofs-belijdenisse leiden / welke doch van de Dienst

De Valc en Wears Ken reel nen van Nootfaakelijke Gront-stukken des Godt dienstes.

Gew

Gods niet spreekt / en alle Hoofd-stukken des Geloofs niet uitdrukkelijk bevest / noch van de Apostelen selve afkomstig is / maar van de Oude Christene Kerke die naa gelegenheit van de ophoornende en aanwassende Kettersijen de Belijdenisse des Drie-Eenen Godts vermeerderd heeft; eindelijk noch in geenen deele niet de Papisten, die ons hier al weder aan het bloote Oordeel of Welbèhaagen der Kerke souden willen binden / waar van wij de grond niet een insecten sien en konnen bondich oordeelen. In tegengendeel houden wij die Stukken vooz Nootsaakelijk, sonder welke het werk van onse Saalighheit niet begrepen kan worden te bestaan; en welke nootsaakelijchheit uitdrukkelijk in de Schrift voozkomt / of dooz bedzejinge van verdoemenisse teegen die geene welke se verworpen / als Joh. 111. 36. die de Soone ongehoorsaam is, die en sal het leeven niet sien, maar de toorn Godts blijft op hem, en Gal. v. 4. Christus is u ijdel geworden, die door de Wet gerechtveerdicht wilt worden, gij zijt van de genaade vervallen, of dooz belofte van de Saalighheit aan die geene welke se omhelsen / als Joh. xvii. 3. en dit is het eeuwige leeven, dat sij u kennen den Eenigen Waarachtigen Godt en Jesum Christum dien gij gelonden hebt &c.

Eenige Hoofden, tot welke men de Nootsaakelijke stukken bren gen kan.

XIII. **Al** de toepassing van deese Kentekenen vlijt het Nootsaakelijk / dat tot de Nootsaakelijk Stukken behooren. 1. Het Geloove der Heilige Schrift, als het van Godt ingeebenede Beginsel des selfs. Hoewel dit omtrent alle de besondere Deelen daar van niet eeden nootsaakelijch schijnt / als het niet erkennen van die maar niet voozkomt uit een Kettersche kwaatwillighheit omtrent de Leerstukken daar in begrepen / maar uit eenige andere oorzake / swaarrighheit van omstandigheden / of oude twijfelingen in de Kerke. 2. De Kennisse van den Drie-Eenen Godt, met sijne Volmaaktheeden en de Vertooningen daar van in de Werken van Schepplinge / Onderhoudinge / en Verlossinge / naa sijn eigen Gevoelich Voorneemen; en desselfs Dienst, oovereenkomstich met die kennisse. 3. Der Menschen Eelende, dooz de Sonde en straffe / tot allen uitgestrekt. 4. De Kennisse van Christus, als de Eenige volmaakte Middelaar, ten aansien van sijne Naturen, Ampten, Staaten, en Weldaaden.

Te vergeefs en verkeerde-lijk drijven de Papisten ons tot het stellen van een secker vast Getal der Nootsaakelijke stukken.

XIV. **Tot** deese of diergelijke Hoofden, onder welke alijt meer andere saaken begrepen zijn / kan men de Nootsaakelijke Stukken brengen. Doch wanneer de heebendaagse Papisten van ons eischen / dat wij die tot een Secker Getal bepaalen / oordeelen wij; dat sulks gansch Niet Nootsaakelijk zij / daar nochte de Oude Kerke nochte de Schrift ons voozgaat / of deese sulks ooit belast; dat sulks ook Niet Nutrich is / of tot bevestiginge van onse eigen geloobe / of tot wederlegginge der dwaalingen / of tot bevoorderinge van Goddvrucht; dat sulks vooz Niet wel Moogelijk wort bevonden / niet / gelijch

gelijch eenige hebben gewilt / om dat wij soo paalen aan de Goddelijche Macht en Goetheit souden stellen / (terwijl wij hier alleen van de gewoone en groopenbaarde wet der saalighheit spreken / en andersins die selve swaarrighheit teegen se stellen van elk besonder nootsaakelijk stuk soude konnen worden ingebacht /) maar om dat de Schrift selve somtijts deese en dan wederom geene stukken als nootsaakelijch aanmerkt / als met naame / dat Jesus Christus is de Soone Godts Hand. viii. 37. dat Godt den Heere Jesum uit den dooden heeft opgewekt Rom. x. 9. dat Jesus Christus is gekruicigt 1. Cor. 11. 2. dat Jesus Christus in het vleesch gekoomen is 1. Joh. 1v. 2. &c. en om dat het eene stuk alijt veele meer andere in sijne kracht bevest; dat sulks etdelijch vooz Schaadelijk moet worden gehouden / om dat de Beloovige soo van de saaken tot het getal der selve worden afgetrokken / de menschelijche traagheit daar uit gelegenheit neemmen soude tot minder voortgang in kennisse / en aan de Papisten eeden daar dooz gegeeven wort tot onnutte bitterijen. Te vergeefs werpen deese ons teegen. 1. Dat eenige onser Godsgeleerden dat geelde Getal veers hebben bepaalt. Want die hebben alleen eenige Hoofden daar van opgetelt / gelijch ook wij te vooren hebben gedaan. 2. Dat hier uit veele nut te verwachten is / in het voozkoomen van Scheuringen / vermijden van Kettersijen / en bekeeren van Ongeloovigen. Want alle die nuttighheit kan men / sonder bepaalinge van getal / uit de behoerlijke onderscheldinge der nootsaakelijke stukken genoegsaam erlangen. 3. Dat onse zonden van de Duidelijchheit en Genoegsaamheit der Schrift in het Nootsaakelijke ons tot deese Getals bepaalinge nootsaaken. Want die sien niet op eenig getal der saaken / maar op de saaken selve.

XV. **Ondertusschen** zijn wij hier aan de eene kant bzeemt van den handel der Papisten, die al het geen de Kerke bevest vooz nootsaakelijch om te gelooven den menschen opdingen; en aan de andere kant herfoesen wij te gelijch de leeringe van Socinianen, Remonstranten, en alle die op sijn Pelagiaansch een al te groote onverschillighheit van Godts-dienst drijven / dooz welke sij het Getal der Groot of Hoofd-stukken al te seer verkleinen. Gelijch de Socinianen doozgaans als nootsaakelijch om te gelooven opgeeven / van Godt alleen ses dingen, te weten sijn Zijn, Eenigheit, Eeuwighheit, Rechtveerdigheit, Wijsheit, en Macht, en van Christi Nature naulijks iets, en van Christus in het geheel niet anders als het geene behoort tot de kennisse en onderhoudinge van Godts wille dooz hem geopenbaart in het gemeen. Teegen welke men te rechte aanmerkt; dat sommige van dese leden somtijts wel meer stukken selve als nootsaakelijch voozbrengen; dat wij met deselve saa met krachtiger bewijzen / als sij by deese stukken voozbrengen / konnen bekeeren de nootsaakelijchheit van het geloobe der Drie Goddelijke Personen / van

de andere Volmaaktheeden Godts hier van haar niet genoemd/ van Christus als waare en volmaakte Middelaar/ en van der Menschen eelende/ rechtveerdichmakinge/ heilichmakinge/ en berheerlijkinge; en dat eindelyk alle deese laatste stukken/ in die geene die van haar selve worden opgetelt en in de algemeene Geloofs-belydenisse der Christenen/ genoegzaam begreepen zyn.

Niet te-
genstaande
de uiterlij-
ke woor-
den daar
van wor-
den gehou-
den, kon-
nen die
evenwel
in der daat
worden
werworpen,
gelijk als
van de Pa-
pisten ge-
schiedt, die
waarlijk
aan Afval
schuldich
zijn.

XVI. Dat moeten wij hier bij doen / dat de Hoofst-stukken van den Godts-dienst daar niet waarlijk worden vast gehouden / alwaar men die alleen uiterlijk belijdet / met verberginge van een andere sin onder de woorden / of met een oopenbaare omkeeringe der selve door valsche bijvoegselen; want Godt / die een oprechte geloobe des herten van ons eischt / en hien door geene dubbelsinnigheit van woorden bedrogen worden / en in Zion mach men dus geen Babel van verberginge bouwen. Als welke grom men te rechte oordeelen kan / niet alleen van de Socinianen, en beete Weederdoopers en Remonstranten, maar ook insonderheit van de Papijsten; die waarlijk aan Afval schuldich zyn / naa de boozegginge van Paulus 2. Theff. 11. 3. en weegens het bebel aan Godts volk om van haar uit te gaan Oopenb. xviii. 4. gelijk als hee ook blijkt door optellinge van alle die Hoofden / van de Schriftuare / Godt / Christus / en de Mensche selve / die wij te doozen hebben gestelt. En noot hebben onse Godts-geleerde de Roomsche Kerke van Afval vry verklaart / als met opzicht / of op haare uiterlijke eigen belydenisse / of op deese en geene besondere stukken / of op beete die in de uiterlijke gemeenschap met haar door den veelbuldigen Ban van die van Trenten in een groot gebaar van ziele en lichaam hebben geschuilt. Wanneer het nochtans gebeurt / dat een Hoofst-stuk door een ander Bijvoegsel wort om verre gestooten / en temant met een blind geloobe de letter der Schrift in deesen opvolgende die strydigheid niet siet of eenigzins aanneemt / gelijk als men sulks siet geschieden bij de Lutheranen in de Waarheit van Christi Menschheit en des selfs Lichaamelijke Teegenwoordigheid in het Nabontmaal; soo willen wij geen omkeeringe van dat hoofst-stuk / welke de saake in sich selven meedebzengt / aan sulken mensche daarom toefschyben bij maantere van afval.

Van de
Godloos-
heit, Bijge-
loovigheid,
Ongeloo-
vigheit,
Ketterije,
Scheuringe,
Dwaalinge,
en Afval.

XVII. Teegen de Godts-dienst in het gemeen staat aan de eenhant bij maantere van ontzekinge de Godloosheit, en aan de andere bij wijse van oobertolligheit het Bij-geloove; gelijk teegen oover de Waare Godts-dienst de Valsche wort gestelt. Welke laatste somtijts de Christen naame niet toelaat / dan hietende Ongeloovigheit, welke men toefschyft aan den Muhammedanen, en Heidenen, en Jooden, niet onder den Ouden Testamente / wanneer sij eere Godts-dienst in het woefen der saake deselbe niet de onse hadden / schoon de naame van Christen laater opgekomen in een bepaalber sin aan ons

ons wort toege-eigent / maar nu heeden naa de verwoeringe van Christus. Maar als de Valsche Godts-dienst de Christen naame behout / dan noemmen se Ketterije, de welke van een enkele Scheuringe, als siende op kleinere verschillen / en daar uit gespootene scheidinge / en van allerleje Dwaalinge, die van de waare Godts-dienst niet t'eenemaal is uitgestooten / onderscheiden zynde / naa het gewichte en geral der dwaalingen min of meer verdriftig is. Beide tot de Ongeloovigheit en Ketterije behoort den Afval, dat is / oovergang van de waare Godts-dienst tot eene van die beide / het zij sich besondere personen / het zij ook gelycke volken en sichtenbaare kerken daar aan schuldich maaken.

XVIII. En hier geeft men doozgaans enige Kenteekenen, om de Waare Godtsdienst van de Valsche wel te onderscheiden; soo die gemeen zyn en tot het Christendom in teegenstellinge van de Ongeloovigheit behooren, als die besonderlijk de Besuiterde Godtsdienst in teegenstellinge van Ketterijen aangaan / welke eerste uit de natuure van den Godtsdienst / en laatste ook uit de Schrift worden gehaalt / en van verschiedene verschiedenlyk getelt en geschikt. Van de Eerste slach van Kenteekenen zyn. 1. Een Kennisse Godts, die niet des selfs hoogste Volmaaktheit bij allen erkent ten meesten oobereenkomt / en uit sulken Beginsel gehaalt is / het welke de bondichste bliken van een Goddelijke Afkomst verzoont. 2. Een Dienst Godts, die in haare woefentlike daaden ons alleen tot Godt leidet / van hem selve als de eenige en allerwijste Wetgeever afbloeit / en ten besten soo met de Goddelijke Onveranderlikheit en andere Volmaaktheeden als met de Eelendige staat van den Mensche oovereenkomt. Hoedanich eere Godtsdienst ook eertijts de Joodsche geweest is / niet teegenstaande de schaaduwtachtige Plechtelikheden van dien tijt / die het minste en toevallige gedeelte van dien uitmaaken / tot boozbeduidinge ten meesten waaren gericht / en naaderhand zijn afgeschafft volgens Godts eentwige wille die al van te vooren was bekent gemaakt. 3. Een Hoop van Versoeninge met Godt, welches rechtveerdige toorn de Heidenen selve uit haare sonden en de Goddelijke Volmaaktheeden en Oorzaken gewaar wordende door haare Priesteren en Offerhanden wel hebben willen afkeeren / en van Saaligheit daar door te erlangen / waar toe alle de Godtsdienst is strekkende / dewelke het sekerste gaat en op de beste weegen en middelen steunt.

XIX. Als Besondere Kenteekenen van de waare Godtsdienst geeden wij op 1. Dat deselbe meest naa de Schrift, als des selfs waare Beginsel en Richtsnoer / geschikt is. Volgens 2. Petr. 1. 19. En gy doet wel, dat gy daar op acht hebt, als op een licht schijnende in een duistere plaats &c. 2. Dat die ten meesten tot de betrachtiginge van waare Godtsdienst den mensche aansette. Volgens 1. Tim. 1. 5. maar het einde des geboers is liefde, uit een rein herte, en uit een goe-

ven alle
Ketterij te
doen gel-
den.

de conscientie, en uit een ongeveint geloove. Het welke wel schijnt te passen op de Paapfche Leere van menschelijke Verdienften; maar onderfuffchen met'r daat op de selve niet past / om dat daar dooz de waare Reederijghheit / en het rechte Beloove in Christus / worden om bezre gefooten / en de mensche van sijn onmacht bewijst tot wanhoope gebzongen / behalven dat de menschelijke Inferingen hier doozgaans booven het Goddelijke Gebot gelden. 3. Dat het benaude gemoet van den fondaar daar dooz de kragtigste Troost ontfange. Volgens Rom. xv. 4. op dat wij door lijtaamheit en *vertraosting der Schriften* hoore fouden hebben. Het welke wederom / als men de jaalke wel ooberweegt / geensins te binden is in de Paapfche Leere / van de Menschelijke Boldoeningen / van de Priesterlijke Wrijfpraake / van de Beelheit der Wontzegeelen / van de Hoorzbeede der Heiligen / van het Daagebuic / van de Vermeentguldigde Mis-offeren &c. terwijf deese stukken / of geen genoegsaame vastigheit en gront van troost in sich behelsen / of ook sommige de angst van den mensche vermeerderen. 4. Eindelij dat de Eere Godis, met verloocheninge van het scepfel / dooz de selve ten meesten erkent en geroemt worde / gelijki in alle sijnne werken / soo besonderlijki in des menschen verlossing. Volgens Psal. cxv. 1. niet ons Heere, niet ons, maar *wen naame geeft e re* &c.

De Noor-
faakelijk-
heit van een
Voorsichti-
ge Belijde-
nisse wort
getoont; en
met een de
Onberaa-
melijke en
betaamelij-
ke Vereeni-
ginge met
den Dwaal-
enden aan-
gewetfen.

XX. De waare Godts-dienst eischt niet alleen een Vrije en Stant-
vallige, maar ook te gelijki een Voorsichtige Belijdenisse, van den
mensche; het welke ten veele teegen de oude en heedendaagsche
Vrijgeesten beweert wort / uit Matt. v. 16. Rom. x. 9. 2. Tim. 11.
12. 1. Pet. 111. 15. Oop. 11. 13. en besonderlijki Matt. x. 32. 33. eeniegelijki
dan, *die mij belijden sal voor de menschen*. dien sal ik ook belijden
voor mijn Vaader die in de Heemelen is, maar *soo wie mij verloochent*
sal hebben voor de menschen, dien sal ik ook verloochenen voor mijn
Vaader die in de Heemelen is &c. ten veele teegen de Geestdrijvers
en onvoorsichtige liveraars staande gehouden / uit 2. Cor. xi. 33.
Matt. vii. 6. en Matt. x. 16. zijt dan *voorsichtich gelijki de slangen*, en
oprecht gelijki de duiven. Ook mach men de Waare Godts-dienst
niet de Valsche geensins Vermengen; of in de selve persoonen, die
geen twee Heeren te gelijki konnen dienen Matt. vi. 24. noch be-
hooren te hinken op twee gedachten 1. Koon. xviii. 21. &c. of in
het selve lichaam der Gemeente. Waar toe behooren de veelerlede
Wersaantingen Bestraffingen en Waarschouwningen 2. Cor. vi. 14.
15. 16. 17. Phil. 111. 2. Tit. 111. 10. 2. Joh. 10. en besonderlijki
Oopenb. 11. 14. 15. 20. maar ik hebbe eenige weinige dingen teeg-
gen u, dat gij aldaar hebt die de *leeringe Balsams* houden, die Balak
leerde den kinderen Israels een aanstoot voorwerpen, op dat sij sou-
den afgooden-offer eeten en hoereeren, alsoo hebt ook gij die de
leeringe der Nicolaiten houden, 't welk ik haate &c. maar ik hebbe

senia.

eenige weinige dingen teegen u, dat gij de *wouwe Iezabel* die haar
selven segt een Prophetesse te zijn *laat leeren* en mijne dienstknech-
ten verleiden, datse hoereeren en afgooden-offer eeten &c. daar na
ook het Godbzuchtich Gebruik soo der Isracliten die sich eerstijts
van alle vreemde afscheideden Neh. ix. 2. x111. 3. als van Pau-
lus die Hymenaeus en Alexander den Satan oovergaf 1. Tim. 1. 20.
en eindelij de Hoof-beschuldiging der Samaritanen, dat sij den
Heere vreesden en ook dienden haare Gooden naa de wijze der vol-
ken van de welke sij die wech gevoert hadden 2. Koon. xvii. 33.
Dervolgens mach men niet denken op een Sijncretisme, met welke
naame van het oude gebzuik der Cretenfers haar teegen gemeene vij-
anden vereenigende genoomen men een Broederlijke Vereeniging der
geener die in de Godsdienst van malkanderen verscheelen uitdrukt;
die sich uitstrekke tot alle genoemde Christenen / of tot die gene welke
aan gront dwaalingen vast zijn / als met naame Sociniaanen en Papi-
sten, of tot eenige andere dooz Dwaalinge afwiskende / als men van
de Waarheit of des selfs zeedige woortel dooz die Dwaalinge soude
moeten afftaan / of de Dwaalinge aanneemen / of met dubbelstunige
woozden alleen sich behelpen. Gelijki in teegendeel de Broederlijke
Eendracht onder die gene die in mindere saaken verscheelen / en
die verscheellen sonder bitterheit wederstijts blijven behouden en
behandelen / is ten hoogsten betaamelijki en nootfaakelijki; volgens
Pauli reegel Rom. xiv. 1. en Phil. 111. 15. 16. soo veele dan als wij
volmaakt zijn, laat ons dit gevoelen, en indien gij iets anders
gevoelt ook dat sal u Godt oopenbaaren; doch daar wij toe ge-
koomen zijn laat ons daar in naa den selven reegel wandelen &c.
en volgens den naadzuklijken last van alle Scheuringen te vermijden
1. Cor. 1. 10. 11. 12. &c.

XXI. Van soodaantige Broederlijke Vereeniginge verscheelt
seer veel de Gemeene Verdraagsaamgeit, de welke wij naa Godts
eigen woortel gebzuiken moeren / soo wel omtrent Kettters, als On-
geloovigen, sonder uitsluiting van de Jooden. Gelijki de Geloovi-
gen in 't besonder verplicht zijn / tot een vreedige te-saamen-leebing-
ge met haar / al was die dooz een niet aan te gaan maar vrees-
aangegaan houwelijki ook huysijki / sonder verdrukkinge schelding-
ge of haat; de Leeraaren, tot een sachtmoedige onderrichting-ge en gebu-
rich gebet om haare beheeringe; en de Ooverheeden, tot het toez-
ren van alle oopenbaar en verborgen gewelt van haar selven en van
andere / toe het behoorden van haare beheeringe dooz alle bekwame
en nuttige middelen van welke alle gewelt verre moet zijn uitgeslo-
zen / en tot het beletten van de woortgang van haare dwaalingen en
haare eigene verharding-ge. Soo dat men deese Verdraagsaamheit niet
mach uitstrekken / tot het toestaan van verkerde Godts-dienst &c.

Met een
wort van
de Geme-
ne Ver-
draag-
saam-
heit gehan-
del, en
haare bep-
ling-ge daar
bij gevoel-

feningen / voornaamelyk die oopenbaar zyn / en met Afgooberje of Godslasteringe gepaart; ten zy de volrechte noodzaakelykheit hier iets soodaanigs uit burgerlyke voorzichtigheit dwinge te doen / of de achtlinge van den Eer diemen ook aan den Keizeren en Engeloo- bigen houden moet sulks eische / of de gemeene welstant der Ker- ke daar aan t' eenemaal hange. En meenen wy ook niet / dat deese Verdraagzaamheit soo groot altyt moet zyn / dat het den Ooberhee- den nimmermeer soude coestaan / de Hoof- Keizers / die aan Godts lasteringe en beoeringe van het Gemeene Best schuldich zyn / en daar van op geen andere wyse zyn of te brengen / door lichaa- melijke straffen / ook aan lijf en leeven / te bedwingen / volgens het voorbeeld van Moysis Weeten.

VIERDE HOOF T - D E E L.

Van GODT, in sijne Naamen, Weesen, en Eigenschappen, aangemerkt.

In welke voegen Godt een Naame ge- geeven wort, en aan hem onttrokken.

De Kennisse van Godt, soo wel als van andere saaken / begint van de Naame. Want of schoon Godt geset kan worden / gee- ne Naame van nooden te hebben / als zijnde volkoomen Een en door sich selven van alles buiten hem sere onderscheiden; ook geen Naame te hebben, die hem volkoomenlyk en duidelyk uitzykt / vol- gens de plaatsen Gen. xxxii. 29. Richt. xiiii. 18. en Spreuk. xxx. 4. hoe is sijn Naame en de Naame sijnes Soons, soo gij het weet? gelijck daarom soo meentichmaal Godts Naame door Godt selve met sijne eigenschappen en eere gemoeten wort; soo heeft het Godt eedentwel behaagt ons in sijne Kennisse en Dienst te gemoet te koo- men door het aanneemen van eenige Naamen, de welke als soo veele uitzykelken en kentekenen zyn van Godts Weesen en Wolmaakt- heden. Waar in ook de Satan Godts voorbeeld heeft naagevolgt / door soo veele Naamen aan de Heidensche Afgoden toe te hoegen.

De Naame van Godt is in sijne eer- ste Betee- kenisse geen Naame van Ampts- weerdig- heit, maar van het Goddelijk Weesen.

II. De gemeene Latijnsche naame van Godt, welke bij haar van de Grieken is oobergenoomen / is in sijne eerste beteeckenisse niec- sende op eenige Weerdigheit of Macht, maar op het Weesen selve; gelijck Paulus daarom spreekt van de geene die van nature geen Gooden zyn Gal. iv. 8. en Petrus van de Goddelijke Natuire 2. Pet. i. 4. en wij elders leesen van een inwoonende volheit der Godtheit Col. ii. 9. en de Schrift van de leevendige en waarach- tige Godt spreekt i. Theff. i. 9. Jer. x. 10. die ook geset wort van eeuwigheit tot eeuwigheit, en eer de bergen gebooren waaren, en bij de aarde en weerelt voortgebracht hadde, diens volgens buiten

eenige opzicht op de Schepselen / Godt te zyn Psal. xc. 2. Het gee- ne wy aanmerken teegen de Weederdoopers en Socinianen, die op het spooz van der Jooden aanmerkinge oober de Hebreusche Naa- me / en wegens het ontkennen van Christi Goddelijke Natuire / sulks tergenpreeken; om dat de Naame Godts aan de Ooberhee- den Engelen en Weldoeners ook wel gegeven wort / het geene maar een tweede en oobergebrachte gebruik daar van is; en om dat deselve Naame aan de waare Godt veelijts wort gegeven / met betrekkinge tot sijne geloovige voortgenooten / als de Gods Abrahams Isaaks en Jacobs, of in vergelijkinge met andere door misbruik of meedebedeling genaamde Gooden / als de Godt der Gooden, daar doch hier door de waare Godtlijke Natuire niet ge- loochent maar veel eer vast geset wort / om dat de Verbonts Godt der geloovigen dien sij als haar Heer en Weldoener met betrouwen dienen van nature Godt is / en om dat deese door sijne Weesen al- lereerst en allermest booven alle genaamde Gooden verhee- den is.

III. De Grieksche en Hebreusche Naamen Godts worden ook sommige aan de Schepselen wel meedegedeelt, en daarom van Godt selve veelijts met eenige verdere omschrijvinge gebruikt; maar andere zyn buiten het geval van misbruik t' eenemaal On- meededeelbaar. De gemeenste Grieksche Naame / die men door Godt vertaalt / willen eenige / dat een Werker, andere dat een Weeter, andere dat een Schepper, andere dat een Onderhouder, andere dat een Vreelijke beduit. De tweede Naame door Heere vertaalt wil- len eenige de beteeckenisse van Zijn of Weesen toeschrijven / maar doorgaans oordeelt men veel gepaster / dat het een Machtige of Gesach-hebber uitzykt. Veelijts vinden wij deese Naame ook / bij de Schrijvers des Nieuwen Testaments soo wel als in de Griek- sche Ooberfettinge van het Oude Testament / gebruikt in de plaat- se van de Hebreusche Jehovah; om dat deese laatste met geen Grieksche letteren konde worden uitgesproken of geschreeven / en het min noodich was van de gewoone Ooberfettinge af te wijken in de naame door welke de eene soo wel als de andere de waare Godt beteecken wierde.

IV. Doorgaans telmen / met de Jooden en met Hieronymus, de Hebreusche Naamen van Godt tot Tien toe op; daar andere die van Wonderlijk, De Selve, &c. noch bijdoen / uit Richt. xvii. 18. 2. Koon. 11. 14. &c. Hoetwel men dat getal soo niet niet bint / als men aanmerkt / dat daar in de eene Naame van Eloah twee- maal / eens in het eenvoudige en eens in het veelvoudige Elobim, voortkomt; en dat daar in het woort Tschhaoth, beduende de Heerschaaren, soo Hemelsche als Wardsche van de Weerelt en de Werlt / met der selver tijden en stonden / die van Godt alle te saamen

De G sche men Godt Heere den v klaart

Her G van de breufe Naamen Gods wort on derfocht

afhangen / woer opgevat als een naame van Godt selve; Het welke geensins kan woerden toegestaan / of sehoon dat Hebreeuſche woort ſomtijts in het Grieksch weergens des selfs gemeene gebruik woer gehouden Rom ix. 29. en niet de naame Jehovah onmiddelijc te ſaamen gebougt door een ſoorze van Verhooringe. In de plaatſe van deſe beide ſoude men miſſchien wel andere konnen ſtellen.

De Hebreeuſche Naamen Godts worden onderscheidenlijk verklaart.

V. De meeſte Naamen Godts leiden ons tot ſijne beſondere Eigenschappen; gelijk ſoo El ons brengt tot ſijne groote Kracht; en Eloah, of gelijk het meeſt gebruik woer in 't heilboudige Elohim, of tot die ſelbe ſin behoort / of tot den betaamelijken Dienſt Godts / of tot den Eet, door welke hij ons in het verbode beſwoert / en die wij aan en by hem ſwoeren; en Shaddai of tot de Macht, ook van Verwoekinge, of tot de Uirſortinge van alle goet / of tot de Borſt die alles doet / of tot die geene welke Algenoeſaam is; en Heljon, ſoo veel als de Hooge of Allerhoogſte, tot de Verheevenheit van wooningē volmaaktheit en gebied Pfal. xcvi. 8. bij welke men die van Hal of Verheevene ook mach voegen; en Adon, of gelijk men doozgaans leeft Adonai, tot de Onderſteuningē van alles in de Werelt en de Herk en de daar uit bloejende Heerſchappij; en Jah, het geene eenige eebentwel liever houden door een verhooringe of te ſaamen-trekkinge van de naame Jehovah, tot de Betaamelijckheit en Schoonheit Godts in ſijne weegen en werken; en Ehjeh, ſomtijts wat voller omſchreeven / tot de onberanderlijcke Eeuwicheit des selfs / als die zijn ſal die hij zijn ſal Exod. iii. 14. en die is, die was, en die koomen ſal Openb. i. 8.

De Outhet, Uirpraak, en Leefingē van de Naame Jehovah wort behandelt.

VI. Woorden alle deſe Naamen ſteekt uit en verklaart ons het Weeſen Godts de Naame Jehovah, of Weeſenaar, die van den Jooden ook als de Weeſenlijcke, Eigene, Afgefonderde, Vreelijcke en Heerlijcke, Vier-Letterige Naame Godts / ja als Die Naame hij uitſtek genoot woer. Het is onwiffelbaar / dat deſe al aan de Aarts-Vaaders voor Moſis tijt is bekend geweest; naadten hij die niet alleen in het verhaal van haare tijden gebruik / maar ook verhaalt dat ſij van Eba / Abrahams / en anderē / gebruik is Gen. iv. 2. xiv. 22. &c. ja van Godt ſelbe aan haare geoopenbaart / als Gen xv. 2. Ik ben de Heere, of Jehovah, die u uitgeleidet hebbe uit Ur der Chaldeen &c. en Gen. xxviii. 13. Ik ben de Heere, of Jehovah, de Godt uwes Vaders Abrahams, en de Godt Iſaks &c. Dienſtvolgens moeten de woorden Godts tot Moſes Exod. vi. 2. ende ik ben Abraham Iſak en Jacob verſcheenen als Godt de Almachtige, doch met mijnen naame Heere, of Jehovah, en ben ik haar niet bekend geweest, nootſaakelijc ſoo woerden verſtaan / dat de ſaake door deſe naame uitgedrukt nu in een meerdere kracht ontdekt en met 'er daer toont ſoude woerden in de ſchenkinge van het beloofde land Canaans.

Niet

Niet min ſeeker is het / dat die Naame voer en na Moſis tijt / ook in den Prieſterlijken Zeegen Num. vi. 24. onderscheidenlijk is uitgesproken geweest; ſoo dat men die niet onuitsprekelijk kan noemen als met opſicht / ten deele op de bijgelooſigheit der Jooden dieſe niet willen hebben uitgesproken / ten deele op de Griekſche letteren / door welke die niet kan woerden uitgedrukt. Doozts twiſſelen wij niet / of men leeft deſe Naame beeter volgens de Letteren en Schrijf ſtippen / uit welke die beſtaat / door Jehovah, als door Adonai, gelijk daar meede ook in de klank oover een koomen de naamen van Jehonathan, Jehoadah, Jehosaphath &c. terwyl het uit het niet konnen uitdruken der ſelbe bij de Grieken / en miſſchien uit de van ons daar bij koomende bijgelooſigheit der Jooden geproten is / dat wij ook in onſe Nederduitſche Vertaalinge in des selfs plaatſe hebben de naame H E E R E met groote letteren / welke eigenlijc de betekeniſſe is van de naame Adonai. Verder gaat hier noch het bijgelooſe der Jooden / wanneer ſij de letteren ſelbe veranderende in haare Schrijften / daar van maaken Jedod, of ook twee JJ. gelijk ſij eertijts drie JJJ. met en in een ſijng in des selfs plaatſe hebben geſtelt / met een verſcheidene verhozgene beduidingē / miſſchien ook die van de Goddelijcke Orde-Genheit.

VII. Wij ſtaan hier met groot recht oover de Kabbaliſtiſche Be-teekenijen, die de Jooden of ook Christenen op een ganſch ongegronde wiſſe dus aan de Letteren en Lettergreepen van deſe Naame toeſchrijven. En wij merken met een vaſter gront aan / dat daar door beduit woer; en het Eenvoudich en t'eenemaal Onafhangelijk Weeſen Godts; en des selfs ondepaaide Eeuwicheit, uit Openb. i. 8. en ſijne onberanderlijcke Stantvaſtigheit in het houden van ſijne beloften / het welke voornaamelijc beoogt woer Exod. vi. 2. Waar uit dan verder bloeit / dat deſe Naame / buiten een Schikkinge en Teſaamenvoegingē met andere / aan Godt alleen volkoomen eigen is / ſonder dat ſij immermeer / gelijk als de meeſte andere naamen Godts / door eenige oover-een-komſte aan de ſchepſelen woer meede-gedeelt. Want doch des selfs betekeniſſe komt aan niemant anders toe; ſij heeft ook alle eigenschappen van een Eigen Naame bij den Heeren; en daar bij koomen noch de duidelijcke verklarungen der Schrijft Exod. xv. 3. Hof. xii. 6. &c. Jef. xlii. 8. ik ben de H E E R E, of J E H O V A H, dat is mijn naame, en mijne eere ſal ik geenen anderen geeven, en Pfal. lxxxiii. 19. opdat ſij weeten, dat zij alleen met uwen naame zijt de H E E R E, of J E H O V A H, de Allerhoogſte oover de ganſche aarde. Hier ſtrijden eebentwel de Socinianiē, Remonſtrantiē, en Weederdoopers teegen / om ſoo de waare Godtheit Chriſt / die uit deſen naame aan hem gegeeven betweeſen woer / veſſiger te loochenen / of

De Be-niffe meed-barh-ven d-Naam hova-verkl-en be-

M

aan

aan die geene dese loochenen daar door te wille te zijn. En zij vzen- gen daar toe bij. 1. Dat deese Naame meermaalen aan de Engelen woort gegeven/ onder anderen Gen. xviii. 1. Exod. iii. 4. Richt. xiii. 19. Zach. i. 20. iii. 2. &c. Doch in die plaatsen alle woort duidelijc gesproken alleen van eenen Engel/ die Ongeschaapen en Godt selve is/ dat is/ de Heere Christus Jesus. 2. Dat daar meede benoemt zijn den Altaar Exod. xvii. 15. het Nieuwe Jerusaleem Ezech. xlvi. 35. en de Menschen die de naamen van Jehochanan, Jehonathan, en diergelijke droegen/ Doch gelijc hier oover al een te saamen-voeginge van die Naame Jehovah met een ander woort geschiet/ soo worden die menschen alleen benoemt van Jehovah die haar genaadich was of gaf/ gelijc ook soo des Altaars naame was de Heere is mijne. baanere, en die van het Nieuwe Jerusaleem de Heere is aldaar. 3. Dat die Naame gegeven is aan de Arke of Kiste des Verbonts, soo in des selfs opheffen als weder- setten Num. x. 35. 36. ja ook opvoeren in Tsjon Psal. xxiv. 7. xlvii. 6. Doch het blijkt uit de saake selve/ en uit de duidelijc plaats 2. Sam. vi. 2. de Arke Goodes bij welke de Naame wort aangeropen, de name des Heeren der heirschaaen, die daar opwoont tusschen de Cherubim, dat die Naame nooit gegeven is aan de Werke/ hoewel eenige onser sulks onvoorzichtelijc hebben toege- staan/ maar aan de Heere selve/ die sich bij de Werke in besondere gunste vertegenwoordigde; terwijl noch gansch niet seker is/ dat die Psalmen, op Christ Heemelbaart duidelijc siende/ ook letterlijc haare opzicht op het opvoeren der Werke hebben. 4. Dat met die Naame ook de Afgooden, selfs de opperste der Heidenen, worden uitgedrukt/ als Exod xxxii. 5. Richt xvii. 3. &c. Doch sulks is dan een oopenbaare misbruik der menschen/ waar van wij hier niet handelen; terwijl in de aangerokkene plaatsen die naame tot de waare Godt gebzacht moet worden/ die sij verkeerdelijc door beelden wilden dienen. 5. Dat de Afgesanten haar affendende Hoornen vertoonen/ Doch daarom sullen die nooit der Hoornen eigen naamen/ in welke die haare eere stellen/ sonder kweefinge van der selver majesteit als de haare konnen aanneemen.

VIII. Gelijc men deese Naame Jehovah benevens andere naamen Godts in eere en achtinge houden moet/ van weegen het Wil- lervolmaakte Weesen dat die uitzucht, soo moet men niet naalaaten die bij alle behaare gelegenheden uit te spreken, maar geene Godde- lijke eere aan des selfs bloote Letteren toevoegen/ nochte een Wondere- Toover-kracht aan die toeschrijven/ van de welke de Jooden som- tijts bevelen dat Moses/ en grouwelijc lasteren dat onse Jesus sich soude hebben bedient. Om nu niet te spreken van de l. des Out- veils/ door welke hij niet alleen andere Heidensche Naamen maar ook deese oogenschijnelijc tot de Heidensche Afgooden

door

door een seer groot misbruik van oude tijden af heeft ooverge- bzacht.

IX. De Goddelijc Naamen/ of sommige of alle/ worden op een Drie-ertje wijze Mededegeleert. 1. Of bij Misbruik. Wanneer met de naame van Godt of Gooden ydelijc pronken de Afgooden Jer. x. 11. van welke alleen ook Paulus handelt 1. Cor. viii. 5. hoewel daar ook zijn die Gooden genaamt worden, 't zij in den heemel 't zij op der aarden, gelijc 'er wele Gooden en wele Heeren zijn &c. als dat de spreekwijse te saamen hang en dogemerck genoegsaam aantwijst; daar bij den Buik Phil. iii. 19. en den Duivel 2. Cor. iv. 1. om het oppassen der menschen van/ en betrouwen op die. 2. Of bij eenige Oover een-komte. Gelijc soo met de naame van Gooden worden verweerdigt de Machtigen Exod xv. 11. in het besonder de Ooverheeden Psal. lxxxii. 6. en Engelen Psal. viii. 6. xcvi. 1. &c. wegens eenige vertooninge van Godts heerlijkheit in haar/ ende uitvoeringe van sijne wille door haar. Welke reedenen van benaa- minge als noch plaats hebbende onder het Nicuwe Verbont/ soo vinden wij geen grond om die eenemaal met eenige heebendaag- selje Godsgeleerden te bepaalen tot de Engelen en Joodsche Oo- verheeden onder het Oude Testament zedert Moses tijt/ en die ook uit dien hoofde een Godelijc Macht oover de Kerke van die tijt toe te schrijven. 3. Of bij Volheit van Beteekenisse. Gelijc soo deese Naamen/ ook die van Jehovah, eigenlijc behoorende tot de Drie- Personen/ en van die Weesenlijc wordende verstaan/ in het besonder Persoonlijc worden toegevoegt aan Elk van die Drie/ als hebbende ook het geheele Weesen Godts met alle des selfs Wolmaaktheeden; als met naame aan de Vaader 1. Cor. xii. 6. aan de Soone 1. Tim. ii. 16. en aan de Heilige Geest Hand. v. 4. &c.

X. Om nu van de Naamen tot de saake selve oover te gaan/ soo merken wij aan/ dat men hier niet soo seer bewijst als bij ma- niere van een booz-af kondige en sekerere waarheit vast stelt/ dat'er een Godt is. En wat is hier toe deel bewijs van nooden? daar Godt selve binnen in den mensche hem sulks door het eigen Geweten soo krachtelijc leert/ dat die naa dit onderwijs niet wil hooren/ ook wel met een eeben onsinige dzift sich boozs sal aankanten tee- gen alle andere blijken van een Godtheit/ om met een sich self ver- zoordeelende herte die te bestrijden. Ondertusschen leert ons de Na- tuire, dat'er een Godt is; door de Oover-een-komste van alle Volken en besondere Menschen in dit stuk; door de ingeboozene Onderscheidinge van deelerere Goet en kwaat; door de Gebeur- tighheit en Afhangelijcheit van ons self en alle schepselen buiten ons; door de Wolmaaktheeden van de Schepselen elk in 't besonder; door derselver gesaamenlijc Schikkinge en seer wijse Wer bintnisse onder den anderen; door de onveranderlijc Stantvastighheit der dingen

M 2

De behoer- lijke Ach- ringe van deese Na- me Jeho- vah, met des selfs Misbruik.

In het midden van alle veranderingen; door het strekken van alles tot Een Gemeene Oogmerk; door de seer aanmerkelijke Uitvoeringen van de Goddelijke Gerechtigheit; door de wonderlijke Bestieringe van de meest Gebeurlijke / Grote / en Kwaade Woorden; en wat diergelijke saaken meer hier kunnen worden genoemd / of onderscheidenlyker opgetelt. Bij welken allen dan noch komt de Schriftuure; in welke Godt / door de Wysheit van sijn woort / door de Regeeringe en Bescherminge van sijn Kerk / en door veelvuldige Ver-schynningen / soo in het oopenbaar als in het besonder / ontweerspreke-lyklyk sich selven geroont heeft te zyn: De Teegenwerpingen en Ait-bluchten der Godts-Verloochenaars sullen wy hier niet aanhaalen / als de welke meest tot de Woortstichting Gods behooren.

Godt en kan niet volmaaktelyk van ons beschreeven worden.

XI. Godt en kan Niet Volmaaktelyk van ons Beschreeven worden; het zij wy sien op de Reegelen der Redeneer-konst, naadien hij door sijne Hoogste Eenboudighheit geene onderscheidene Deelen heeft / en alle de Schepselen op een oneindige wyse te doovengaan: de met haar in geene volle vergelykinge van iets gemeens en iets besunders kan hoomen; het zij wy het oog hebben op een Volkoome-ne Bevattinge Gods. Teegen welke laatste strijt niet alleende gedul-rige Ondervindinge, bezachticht door de toestemminge van aller-leye Oude Wysgeeren; en de oneindige Volmaaktheit Gods; en de eindige Swakheit van onse Verstant; maar ook de Schrift op vele plaatsen. Onder andere Job. xi. 7. Sult gij de onderoekinge Goo-des vinden? sult gij tot de volmaaktheit toe den Almachtigen vinden? Psal. cxxxix. 6. De Kennisse is mij te wonderbaar, sij is hooge, ik en kan daar niet bij. Joh. iiii. 13. En niemant is opgevaren in den Heemel, door een volle kennisse van Godt en Goddelijke saaken / dan die uit den Heemel needer-gekoomen is &c. En i. Tim. vi. 16. die alleen onsterfelijkheid heeft, en een ontoegankelijk licht bewoont, den welken geen mensche gesien heeft noch sien kan &c. Soo dat men hier geen gehoor moet geeven / aan eenige Paapsche School-leeraaren, of de Socinianen, en Vorstius, de welke hier gansch anders spreken / of weegens eenige Reedeneer-Konstige spitsbinnigheeden / of door haare Eindige gedachten die sij van Godt maaken. Gelyk men ook niet al te seer roemen mach van die Beschryvinge Gods / dat hij is de Allervolmaakste Saake, eeben of daar aan niets onbrek; daar doch die / als gansch geen besondere volmaaktheeden uitdrukkende / en meest in bloote vergelykinge bestaande / dus seer onvol-maakt woort bevonden.

Des zelfs doemlyke Beschryvinge wor-gegeeven, waar in

XII. De Beschryvinge, die men ten besten doenlyk van Godt maakt / is seer Verscheiden, en in de Schrift / en bij de Godts-geleerden / naa dat'er in de selve minder of meerder Volmaaktheeden worden opgetelt / en daar bij van de Goddelijke Persoonen ge-mach gemaakt of niet. Wy meenen / dat het best is in de selve ook van

van de Goddelijke Persoonen te gewaagen; naadten de Kennisse van Godt als een besonder voorwerp soo wel tot des zelfs Maak-niere van Bestaan als Weesen sich uitstreckt / en ook niemant gesiet kan worden de Waare Godt recht te kennen / die niet weet aan wien de Godtheit of het Goddelijk Weesen toe te schryven is. Ook past de Beschryvinge Gods aan de Besondere Persoonen wel / al woort in de selve gewacht van de Drie Eenheit gemaakt; terwyl elk der Goddelijke Persoonen niet wel Drie Eenheit is / maar eeben-wel waarlyk die Godt die Drie Eenheit is. Soo seggen wy dan / dat Godt zij; Een Geest van Oneindige Volmaaktheit, in de Drie Persoonen van Vaader Soon en Heilige Geest bestaande.

men is beil v Drie-heit g maak

XIII. Dus hebben wy hier de Natuire of het Weesen Gods eerst aan te merken. Van welke woorden wy niet afkeerich behoe-ven te zyn; naadten sij van een out gebruik / en genoegzaam be-kwaam zyn / ja ook oover-een-komstich met de Schrift. In wel-ke men bint / niet alleen de Goddelijkheit Rom. i. 20. mistchten meer op de heerlijkheit als op het weesen Gods sende / en de Gestaltenisse Gods Phil. ii. 6. die niet min bekwaamlyk tot de vele gelijkenisse als tot het weesen kan worden gebracht / maar ook de Godtheit, door een tweederleye Grieksch woort uitgedrukt Hand. xvii. 29. Col. ii. 9. en de Goddelijke Natuire Gal. iv. 8. 2. Pet. i. 4. en het Weesen Spreuk. viii. 14. gelyk als ook de Naamen van Ehjeh of Ik sal zyn, Jehovah of Weesenaar, en Die Is &c. hier toe kunnen worden bijgebracht. Gelyk wy dan hoort die Natuire Gods liever uitdruken doooz de naame van Geest, als van Saake, of Selfstandigheit; om dat de eerste bepaalder en voller is als de twee laatste / die ook in de eerste begrepen zyn. En dat eenige hier dzingen / dat de Geesteljkheit eerder een Eigenschap als het Weesen moet worden geoordeelt te zyn; ja ook dat het woort van Geest in een eigene sin Lichaamelijk is; kan men niet anders als onnutte en ongegronde bitterhejen opvatten.

Van d tuire Weel Godt wort hande

XIV. De Schrift selve noemt Godt / niet alleen in de Derde Persoon maar ook Weesenlyk aangemerkt / een Geest Joh. iv. 24. en roont sulks verder; als sij hem Verstant en Wille toeschryft / bet-de eigenschappen van een Geest / en als sij alle Lichaam, benee-vens lichaamelijk Gesichte, en Verbeeldinge, verre van hem weert. Hand. xvii. 29. Wij dan zijnde Gods geslagte, en moeten niet meenen dat de Godtheit gout of silver of steen gelyk zij &c. Joh. i. 18. Niemant heeft ooit Godt gesien. Jes. xl. 18. Bij wien dan sult gij Godt vergelijken? of wat gelijkenisse sult gij hem roepassen? Waar bij noch komt de Reeden / gendoomen van de Hoogste Volmaaktheit Gods / de welke gansch met geen lichaamelijke Aitbreidinge kan bestaan / maar een Geesteljk Weesen elicht. Soo dat men hier geen gehoor mach geeven aan de Anthropomorphiten, of Mench-gedaante-

Volg de sel Godt Geest der e Licha her w teege scheit Teeg werp wort de ge den.